

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית בני אמונים

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

תפלה התלויה במסירות נפש

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמת מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם" (כה יא)

מלשון הפסוק שלפנינו משמע שעצר פינחס את המגפה בזכות קנאותו למען כבוד שמים, ואולם מלשון הפסוק בתהלים (קו ל): "ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה", משמע שעצר את המגפה באמצעות תפלה. כיצד מתשבים שני הפסוקים? באר רבי יוסף דוד מסלונגי:

במסכת ברכות (כ א) מובא שרב פפא שאל את אביי: "מדוע בדורות ראשונים התרחשו נסים, ואלו אנו מצעדים את עצמנו וזועקים בתפלה ואיננו נענים?" השיב לו אביי: "הראשונים מסרו את נפשם על קדשת ה', ואלו אנו איננו מוסרים את נפשנו על קדשת ה', לכן אין תפלתנו נשמעת".

מעתה נתן לומר כי כך הוא פרוש הכתוב שלפנינו: "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמת מעל בני ישראל" - בתפלתו, אולם הסבה שתפלתו התקבלה הייתה: "בקנאו את קנאתי בתוכם" - בזכות שמסר נפשו למען כבוד שמים. משום כך אף נאמר בפסוק בתהלים: "ויעמד פינחס ויפלל", ולא ויפלל פינחס, ללמד שלפי שהיתה בידו זכות קדושה ה', כפי אשר עמד להתפלל - כבר נענה.

צמח דוד

ויהי אור הלבנה פאר פני משה

"ונתתה מהודף עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל" (כ טו)

"מהודף" ולא כל הודף, נמצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע פלגנה" (רש"י, ע"פ ב"ב עה א).

אמר האדמו"ר רבי דב בעריש מביאלא:

בזמירות למוצאי שבת אנו מבקשים: "יהי החדש הזה כנבואת אבי חוזה", ויש לפרש כך: "החדש" הנזכר על פי מחזור חדוש הלבנה מרמז ללבנה; "יהי החדש הזה" - שתחזור הלבנה להאיר כנבואת אבי חוזה" - פאר פניו של משה רבנו אביהם של כל הנביאים שהאירו כפני חמה. כבקשה הזו אף מבקשים מדי חדש לאחר ברפת הלבנה: "ויהי אור הלבנה פאר החמה וכאור שבעת ימי בראשית כמו שהיתה קודם מעוטה".

חיים חן עמי טו

אמן פותחת שערי חכמה

"לפנה משפחת הפוני" (כ ו)

"היה לו לומר 'הפונה' וכתב: 'הפוני', לומר שכל ישראל פונים אליו ללמד מתורתו" (בעל הטורים).

דרש רבי עקיבא יוסף שלזינגר בעל לב העברי: "פונה" בגימטריה 'אמן'. רמז הכתוב שהעוסק בתורה צריך להקפיד במיוחד על יחוד שמות הוי"ה ואדנות המתאחדים בתבת 'אמן'. והעושה כן נפתחים לפניו שערי חכמה הזוכה "שכל ישראל פונים אליו ללמד מתורתו".

הוסיף ואמר רבי משה דוד אסטרייכר, רבה של טשמיפא, כי לפיכך אנו מבקשים בברכת התורה: "ונהיה אנהנו וצאצאינו... כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה", "יודעי שמך" רמז לשני שמות הקדש המתאחדים בענת 'אמן'. מכאן שחובה על לומדי התורה להקפיד על יחוד קדוש זה, כדי שיזכו לברכת: "לומדי תורתך לשמה".

תורת יחיא'ל אות סג; תפארת אדם' מטות

קרבנות - לצבור, תפלות - ליחיד

"את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו; ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים שנים עלה תמיד; את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (כח ב-ג)

פתח הכתוב בלשון רבים: "תשמרו להקריב לי..." אשר תקריבו לה", וסיים בלשון יחיד: "את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים". מדוע? התמיהה גוברת לנוכח המובא בגמרא (מנחות סה א) שמכף שנכתב פסוק זה בלשון יחיד נתן מקום לצדוקים לטעות שיחיד יכול להתנדב ולהביא את קרבן התמיד, ואין חובה להביאו ממעות הצבור.

פרש רבי יוסף ישראל דייטש רבה של באלאשא יארמוט:

שני הפסוקים הראשונים מתחסיים לזמן שבית המקדש היה קיים, שבו התמיד נחשב קרבן צבור.

אולם הפסוק האחרון מתחסא אף לזמן שלאחר החרבן, שבו נתקנו התפלות כנגד התמידים (ברכות כו ב). ולפי שהתפלה היא חובה המוטלת על כל יחיד יחיד, נאמר פסוק זה בלשון יחיד.

בן גרני

להתפלל בהתלהבות בכל יום

"ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים שנים עלה תמיד; את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (כח ג-ד)

דרש רבי יצחק מדרוהוביץ:

מדרך בני אדם, כאשר יש לאיש מריבה עם זולתו אין הוא ממהר להתפייס עמו, והמריבה נמשכת ביניהם עד לערב יום הכפורים, שבו הכל מתפייסים ביניהם בשל רצונם להגיע ליום הקדוש בנקיות כפים. ברם, אין זו הדרך הנכונה, אלא מדי ערב ראוי לאדם למחל לכל מי שחטא כנגדו במשך היום, ומדי בקר למחל לאלו שחטאו כנגדו בלילה.

ענין זה נרמז בפסוק שלפנינו: "זה האשה אשר תקריבו לה" - זהו קרבן הנפש שבהקרבנו תעשו נחת רוח לבוראכם: "כבשים בני שנה תמימים" - את הפעם והפינה שהרגלתם לכבש בלבכם שנה תמימה, "שנים ליום עלה תמיד" - תתקנו בשני מועדים בכל יום; "את הכבש אחד" - את הפעם הכבוש בלבכם על מי שפגע בכם בלילה "תעשה בבקר" - תתקנו בכל בקר, "ואת הכבש השני" - את הפעם הכבוש בלבכם כנגד מי שפגע בכם ביום "תעשה בין הערבים" - תתקנו בסוף היום.

על דרך זו הוסיף ופרש רבי בנימין המגיד מזלאזיץ כי פסוק זה מעורר על חובתנו להתפלל מדי יום את שלוש התפלות בכנות הלב, וכדלהלן:

רבים אינם מקפידים להתאמץ ולהתפלל בהתלהבות ובכנות הלב מדי יום, ורק בימים הנוצאים הם מקפידים להתפלל כראוי. על כך מזוהר הכתוב: "כבשים בני שנה" - בל תכבשו את ההתלהבות והכנה בתפלה שנה תמימה עד לימים הנוצאים, אלא "שנים ליום עלה תמיד" - אף את התפלות הנאמרות בשני מועדים בכל יום, 'בבקר' - תפלת שחרית, ו'בין הערבים' - תפלת מנחה ותפלת ערבית, תתפללו בהתלהבות ובכנות כראוי.

תורי זהב

בשבת קדש זו ימלאו ארבע מאות חמשים ואחת שנים לפטירתו של אחד מגדולי המקובלים, רבי משה קורדובירו המכנה 'הרמ"ק'. רבות כתב הרמ"ק בספריו על גדל מעלת ענינת אמן. וכך כתב בסדורו 'תפלה למשה' (שער ד סי' ג):

מכסת הדברים שבקדשה שעל האדם לומר בכל יום נרמזה במלה צדי"ק - צ' [90] אמנים, ד' [4] קדשות, י' [10] קדישים, ק' [100] ברכות. ללמדנו שהמקפיד על מכסה זו הוא הנקרא צדיק ללא ספק.

צדיק שומר אמונים

רכות השחר: בקול
בכונה
בחברותא

יגדל' (ב): העקר האחד עשר - שכר וענש

השכר והענש בעולם הבא

העקר האחד עשר מחיב אותנו להאמין שהקדוש ברוך הוא משלם שכר למי שמקיים את מצוות התורה, ומעניש את מי שעובר עליהן. השכר הטוב שבו יזכו הצדיקים מקימי מצוות התורה הוא חיי העולם הבא - כאשר נפשים תזכה להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו. והענש החמור שינתן לרשעים, יהיה בכך שנפשים תכרת ולא תזכה לחיות בחיי הנפשות בעולם הבא.

בל יסבר האדם כי תענוגי העולם הזה והנאותיו הם השכר המבטח להולכים בדרך טובה, שכן אין כל השואה ודמיון בין השכר העצום והנצחי ונתן בעולם הנצח להנאות העולם הזה שכן זמניות ופגות בזמן. אולם, אין שגורה ההשגחה שבעולם הזה - עולם העשייה - נתן הנפש בתוך גוף שמי, וכדי שייכל הגוף הנשמי להתקיים למלא חובת האדם בעולמו זקוק הוא לשלוח ולרוחמה, בכוחו לאדם בתורה טובות והנאות בעולם הזה כערך מעשיו, שבאמצעותן יוכל למזים את מצוות התורה מתוך שמחה וילא הפרעות. כאשר תצא הנפש ממגבלות הגוף ותשוב אל מקומה בעולם הבא, אזי תוכל היא להנות מהטוב האמתי הצפון לה לפי ערך מעשיה בעולם הזה (רמב"ם פיה"מ סנהדרין הקדמה לפי, תשובה פרקים ח-ט).

שכר וענש גם על הדברים הקלים

על האדם לדעת כי אין הקדוש ברוך הוא מותר ומעלים עין אפלו מעברה אחת שלא שב עליה בתשובה, גם אם נראית היא בעיני קלה ופגועה. וכך כתב הרמב"ם (מסלת ישרים פ"ד): "פי כאשר אין הקדוש ברוך הוא מנחם מלשכת כל מעשה טוב קטן - פמות שהוא, מן לא יניח מלשכת ולהוכיח כל מעשה רע קטן פמות שהוא. ולהוציא מלב הרוצים להתפתות ולחשב שלא יעלה האדון ברוך הוא בדיני הדברים הקלים ולא יקח חשבון עליהם".

על האון מוילנא מספר שמענו ממוקרינו להגיש שתייה ליהודי מומר, אם לא יקדים לברך עליה. כאשר רטון המומר: "והלא זה מכבר המתתי את דתי, שפר אני בעקר ועובר על העברות החמורות שבתורה, ומה לכס כי נטפלתם עלי על אודות ברכת אחת?" השיב לו האון: "בל תחשב כי לאחר שהשלת הכל אחר גוף, נפרטת ולו ממצוה אחת. שכן כמאז עתה, הגד חייב לקיים את כל מצוות התורה לפרטיהן ודקדוקיהן. ועל כל הלכת שבטלית, אמה עתיד לתת די וחשבון ולהענש בנפרד!"

לשמע הדברים הנחרצים הזדעזעה נפשו של המומר, וזמן מה לאחר מכן הוא התעורר לשוב בתשובה שלמה (פירו ראש"י מאמרים אות ה).

דקדוק בשכר המצוות

אמר חכמים (ב"ק א): "כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרוך הוא - יתרו תיין [יפקרו חייך] שגאמר (דברים ט:): הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט". זאת משום שאדם האומר כי הקדוש ברוך הוא מותר על חטא בלי תשובה, מורה הוא לבריות שיכולים הו לחטא מבלי להענש (רש"י שם ד"ה יתרו).

המהרש"ל סובר שגשם שאסור לאדם לומר שהקדוש ברוך הוא מותר על ענישה של עברה, כך אסור לו לומר שהקדוש ברוך העניין לו על מצוה שעשה שכר רב יותר מהמגיע לו, אלא אם כן הוא מפרש שהשכר נתן מחמת זכות אבותיו ולא בדרך של תור (כ"ס של שלמה" ב"ק א).

כג. אולם המגן אברהם (קנו ב) סובר שהפלה, שאין הקדוש ברוך הוא ותרוך, נאמר רק לגבי הענש על העברות, אך על שכר המצוות, אדרבה, ונתן הוא שכר בדרך ותור יותר מכפי שמיגיע לאדם.

חשיבות ידיעת השכר והענש

ידיעת השכר והענש היא יסוד חשוב באמונתנו, כי היא הידיעה העקרית שמכחה יכול האדם להתקרב לבוראו ולהפנע מן העברה. על האדם לשים לנגד עיניו כי מצד שלמותו יתברך לא יתכן שלא יגמל לכל איש כדרכיו וכפרי מעלליו בתכלית הקדוק, הו לטוב והו למוטב. כמאמר החכם מפל אדם (קהלת יב ט): "כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע", ואז בודאי יחד מפל נגדו עברה העלול להורידו לבאר שחת, ויבקש לקנות עוד ועוד זכיות בעולם הזה שיקנו לו עולם נפלא ונצחי (מסלת ישרים פ"ד).

את הפסוק (במדבר כא כז): "על כן יאמרו המשלים באו חשבון", דרשו חכמים כך (בב"ב ע"ב): "בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה". על האדם לשקול את ההפסד הזמני שנגרם לו לעתים על ידי עשיית מצוה, כנגד השכר המבטח לו לעתיד, ואת השכר הרגעי של העברה, כנגד ההפסד העתידי.

גומל לאיש חסד כמפעלו

עקר זה מנסח בפיוט "יגדל" בלשון: "גומל לאיש חסד כמפעלו, ונתן לרשע רע כרשעתו". רבים תמהו מפני מה שנה המשורר ולא כתב "נתן לרשע רע כמפעלו", כפי שכתב לגבי הצדיק?

רבי לוי יצחק מבדוויטשוב מפרש כי רמז יש בכך למדת טובו וחסידותו של הבורא יתברך. הקדוש ברוך הוא ברב רחמי משלם: "לאיש חסד כמפעלו" - אלא רק כערך עצם מעשה המצוה שעשה, אלא כערך תוצאת פעלת המצוה. לפיכך הנותן צדקה לעני, והעני רוכש בכך מזון להחיות את נפש בני ביתו, לזכות ונתן הצדקה יקרוף על רק עצם קיום מצות הצדקה, אלא אף תוצאת המצוה - האכלת העני ובני ביתו. לעמת זאת "נתן לרשע רע" רק כרשעתו - כערך הפעלה שעשה בפעל, ואינו מוסיף לדון אותו על תוצאות מעשהו ההולכות ומתמשכות (קדשת לוי לקוטים, וראה ע"י יוסף פסדור "אוצר התפלות").

עוד באר זאת המגיד מוילנא, רבי יצחק אליהו לנדא: בעשיית מצוה, משלם ה' "לאיש חסד" דהינו אף למי שמטבעו הוא גומל חסדים "כמפעלו", כפי ערך פעלתו אף על פי שלא היה צריך להתאמץ ולכך את טבעו לעשיית מצוה זו. לעמת זאת למי שהוא רשע בטבעו, משלם הוא "רע כרשעתו", דהינו מתוך התחשבות בטבעו הרע ובהרגלים שגורמו לו לחטא (סדור "דובר שלום").

אף בחלוק הלשון: "גומל לאיש חסד... נתן לרשע", בקש המשורר להביע את מדת טובו של הבורא בבואו לדון את האדם: לשון "גומל" מבטאת שכר שלם, כשכר הפועל הנתן לפי ערך מפעלו. לעמת זאת לשון 'נתנה' מבטאת מתנת חנם, כעני המקבל מתנה לפי ציון הנותן. ענין זה מבטא את מדת טובו יתברך, שעושה טוב הוא ונתן שכר מלא לפי ערך פעלתו, ואלו לרשע הוא משלם ברב רחמי רק בגדר 'נתנה', לא לפי ערך חטאו (שם).

הבורא יתברך גומל לאיש חסד - מעניק במדת רחמי לצדיק שכר כמפעלו - כערך תוצאות מעשיו הטובים. ואולם נתן לרשע רע כרשעתו - כפי המעשה גופו, ולא כתוצאותיו.

תפלת מנחה שפרכה גבולות

נובהרדוק כל מאמץ אפשרי להכריח את הגבול בדרכים אפלות ומתוך ספון חיים, תוך שפדת הבטחון שאותה קנו מרבם הבלתי נשכח, הסבא זצ"ל, עומדת כנר לרגלים. ביודעם כי מטרותם קדושה, ובודאי הקדוש ברוך הוא מסיים עמם, עשו הם את דרכם בין הרים וגאיות, בזחילה ובריצה, כשהם מחפשים לאפרים. קבוצות קבוצות חצו הבחורים את הגבול, עד שלאחר שנה וחצי השלם המבצע, ובין גבולות שלטון הבולשביקים לא נותר ולו פחור אחד מבני ישיבות נובהרדוק.

בין מברייח הגבול נמנה אף רבנו, אלא שכמו רבים מבני הישיבה הדבר לא עלה בידו פקלות. פעמים מספר נסה לעשות את הדרך ונאלץ לפרש ולשוב על עקבותיו מסבות שונות שישודן ביקאת השמים הספגות שבערה בו, בעוד חבריו חוצים את הגבול בלעזי.

למעלה משנה חלפה מאז נסיון הבריחה הראשון, במהלך אותה שנה אף נתפס רבנו בידי שוטרי הגבול והושם במאסר למשך תקופה ממשכת, אולם הוא לא יתר ונסה להצטרף לקבוצה אחרת. ביום מן הימים נדמה היה כי הרגע הבכון הגיע סוף סוף. בשעת בקר מקדמת יצר המברייח קשר עם חברי הקבוצה, וכנסתם מראש הם מיד נכנסו אל מעבה היער הסמוך לגבול, כמקושר כל היום צעדו במעבה היער ולפנותו ערב הגיעו סמוך לגבול, שם המתינו לאות המסכם מהמברייח כי השטח פנוי ונתן לחצות את הגבול. רבנו שראה כי השמש עומדת לשקע נעמד מיד להתפלל מנחה, שהלא אמרו תמיד: "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה", וכאשר החל להתפלל, כדרכו, שכח עולם ומלואו.

תוך כדי שהוא עומד בתפלה הגיח המברייח מבין מעבה העצים וספון לבחורים פי עליהם לחצות את הגבול מיד. הבחורים מהרו לעבר הגבול, ורבנו שהיה שקוע בתפלתו אפלו לא חשב להפסיק.

כשסיים את תפלתו מצא עצמו בודד ביער. גם הפעם הוא החמיץ לכאורה את האפשרות להכריח את הגבול. אלא שהפעם עמדו לנגד עיניו דברי חז"ל על מעלתה של תפלת המנחה. בכת התפלה הוא החל לצעד כשהוא אוח שרעפים ומחזק עצמו במדת הבטחון, מבלי לדעת להיכן הוא הולך. במקשר שעה ארוכה צעד ללא הפסקה, ופתאום מצא עצמו עומד בסמוך לבית נכנס. הוא ששאל את העוברים והשבים היכן שבמדינת פולין.

רבנו שנדהם מהגס שהתרחש עמו לא נעצר ולו לרגע. הוא נכנס לבית הפנסות תוך ששפתותיו מרחשות מלות תודה לבורא העולם שגאל אותו בדרך מפלאה מכור ההיור, ונאלץ גמרא מהארון והתישב להחיות את נפשו הרעבה ללמוד התורה.

תולדות יעקב עמי"מ